

Tilbud til kommunene i Sør Trøndelag fra Klimaråd Underveis

KORT OM PROSJEKTET

Hva skjer: Alle 25 kommuner i Sør-Trøndelag skal få besøk av "Klimabussen" i løpet av 08. 06.09 – 01.11.09	Prosjektperiode, Klimaråd underveis: 01.01.09 - 31.12.09
Prosjektets hovedmål: Prosjektets hovedmål er å formidle informasjon om konkrete handlingsalternativer knyttet til den eksisterende og fremtidige klimasituasjonen for å skape engasjement og handling på alle samfunnsnivå, slik at nasjonale og regionale klimamål blir nådd.	Effekt mål Det er et mål å nå så mange målgrupper som mulig i de 25 kommunene, og at prosjektet skal gi konkrete resultat på kort og lang sikt.
Bidrag fra følgende Samarbeidspartnerne: Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Miljøverndepartementet, Fylkesmannen i Sør Trøndelag, Sør Trøndelag Fylkeskommune, Enova, Transnova, Husbanken, TrønderEnergi, Statkraft Agder Energi Vind, NTNU, Senter for fornybar energi, Statens Vegvesen KS, NHO, NSB, Jernbaneverket, Skogselskapet/Kirkens Nødhjelp, Besteforeldreaksjonen, Nidaros Bispedømmeråd, Grønn Hverdag	Klimaproblemene er til for å løses – og alle kan bidra! <i>Det skal kule til en trønder!</i>
Målgrupper: <ul style="list-style-type: none"> • Barn og unge, i barnehager, grunnskole og videregående skole • Offentlige og private virksomheter og næringsliv • Kommunepolitikere og kommuneadministrasjon ved besøk i formannskap og kommunestyre • Lag og organisasjoner, gjennom møter både på dagtid og kveldstid • Forbrukere, ved å oppsøke steder der mye folk ferdes som torg og kjøpesenter	

Tilbud fra samarbeidspartnerne som blir med bussen ut til kommunene

Samarbeids-partner og begrunnelse for deltagelse i prosjektet	Type bidrag	Tilbud (kan også være allerede planlagt aktivitet som kan få økt fokus ved å kombinere det med bussens besøk)	Relevant(e) målgruppe® og kommuner	Ansvar
Fylkesmannen (FM) i Sør Trøndelag På bakgrunn av embetsoppdraget fra Regjeringen er det FMs oppgave å følge opp nasjonal klimapolitikk i fylket. Nasjonale mål legges til grunn for de klimarelaterte oppgavene som igjen tillegges Fylkesmannens ulike avdelinger, i dette tilfellet avdelingene for miljø, landbruk og beredskap.				
	Foredrag og kurs (se under)	Fagpersoner fra de ulike avdelingene hos Fylkesmannen blir med bussen ut til kommunene og kan bidra med foredrag, rådgivning og informasjonsmateriell ut fra kommunenes behov.	1. Politikere og administrasjon. 2. Folk flest gjennom folkemøter der kommunen har behov for at informasjon skal nå ut til befolkningen om status for klimasituasjonen i fylket, inkludert nødvendig beredskap i forhold til håndtering av klimakonsekvensene.	Se navn knyttet til den enkelte avdelingens bidrag under
FM Miljøvern-Avdeling (MVA) Embetsoppdraget til Fylkesmannens Miljøvernavdeling er å formidle nasjonal klimapolitikk og regjeringens strategier for klimatilpasninger, samt formidle informasjon og kunnskap om SFTs klimaveileder og klimakalkulator til kommunene. Miljøvernavdelingen skal videre kjenne Enovas veiledere for klima og energiplaner, og ta opp klimautfordringer i dialog med kommunene. Miljøvernavdelingen skal også delta aktivt i kommunale nettverk gjennom Livskraftige kommuner og Framtidens byer, og lage oversikt over regionale - og kommunale klima- og energiplaner. Det er videre en oppgave å formidle informasjon på egne hjemmesider om nasjonal klimapolitikk og kommunale aktiviteter, samt gjøre SFTs ordning om frivillig kvotekjøp kjent. Miljøvernavdelingen skal bidra til at klimatiltak ikke kolliderer med andre miljømål innen forurensning, biologisk mangfold, landskap og friluftsliv, og skal følge opp arealplanleggingen for å redusere utslippet av klimagasser.				
	Foredrag	Klodens klimaproblemer - fakta og handlingsalternativer. Foredraget peker på klimaendringene generelt og hvorfor de har oppstått. Her blir det informert ulike scenarier med	Dette foredraget kan tilpasses alle målgrupper	Stein Arne Andreassen Ingunn S. Simonsen

		værendring, havstigning, biologisk mangfold, etc. som følge av forventede klimaendringer. Fordraget tar videre opp hva vi kan gjøre for å forebygge en forverring av problemet gjennom ulike tiltak på individ- og samfunnsnivå. Her blir det samtidig orientert om bakgrunnen for og målsetningen med prosjektet "Klimaråd underveis".		Signy R. Overbye
	Foredrag	Foredrag: Regionale konsekvenser av klimaendringene. Konsekvensene av klimaendringene vil variere ut fra kommunens geografiske forhold. Foredraget gir en orientering om hva vi kan forvente av konsekvenser i ulike kommuner og geografiske områder. Dette vil dermed ha innvirkning på arealplanlegging, utforming og kvalitet på bygg og infrastruktur, og på kommunens ROS-analyse.	Dette foredraget kan tilpasses alle målgrupper	MVA ved Stein Arne Andreassen Ingunn S. Simonsen
	Informasjonsmaterieill i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • KLIMAENDRINGER. Hva skjer med naturen og hva kan vi gjøre. Informasjonsbrosjyre og plakat fra Direktoratet for naturforvaltning. • Informasjon om MIKRAS-prosjektet (Miljøvennlige kraftverk i Sør-Trøndelag). • Fakta-ark om miljø - og økonomiske sider ved mini- og mikrokraftverk i Sør-Trøndelag. 	Alle målgrupper	MVA
FM Landbruks-Avdeling(FMLA)	<p>Medvirke til bærekraftig forvaltning og økt utnytting av skogressursene med sikte på økt bruk av tre og bioenergi, herunder følge opp Regjeringens satsing på vedlikehold og utvikling av skogressursene for vedvarende høy produksjon og karbonbinding i klimasammenheng, som råstoff for økt trebruk og biobrensel, i henhold til nasjonal skog- og klimapolitikk.</p> <p>Bidra til å minimere negative utslipp fra landbruket til vann, jord og luft. Stimulere til driftsformer i landbruket som minimaliserer forurensningen til luft, jord og vann, og bidra til at reduksjon av utslipp fra landbruket blir fulgt opp gjennom de regionale miljøprogrammene.</p> <p>Fylkesmannen har virkemidler knyttet til regulering av klimagassutslipp fra landbruk og avfallshåndtering. FM skal og sørge for at arealplaner tar klimahensyn når det gjelder bosettings- og utbyggingsmønster, transport, energibehov og tilrettelegging for ny, fornybar energi. Fylkesmannen ein rolle som rettleder og pådrivar overfor kommunesektoren.</p>			
	Foredrag	Landbruket og klimautfordringene. Foredraget gir en orientering om den nye klimameldingen fra LMD, og vektleggingen på landbrukets betydning	<ul style="list-style-type: none"> • Politikere • Komm adm. 	<ul style="list-style-type: none"> • FMLA • Tre-senteret i

		for å redusere klimagassutslippene. Her belyses bl.a. skogens viktige rolle når det gjelder binding av CO2 gjennom skogproduksjon, samt klimagevinsten ved bruk av tre i bygg i forhold til andre byggematerialer.	<ul style="list-style-type: none"> Næringsliv 	Trondheim
	Foredrag	Bioenergi – et viktig bidrag til reduserte klimagassutslipp og økt lokal verdiskapning. Orientering om Biokom-prosjektet, og de store mulighetene som ligger i å ta i bruk bioenergi i kommunen.	<ul style="list-style-type: none"> Politikere Komm adm. Næringsliv 	Henrik Lindgaard, FMLA
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> Klimameldingen fra landbruks- og matdepartementet Rapporter fra Biokom-prosjektet om råstoffpotensialet for bioenergi basert på trevirke og gass Oversiktskart over bioenergiressursene i Sør-Trøndelag Informasjon om og fra prosjektet Verdiskapning i landbruket Informasjonsmateriell om jordbruk og klimagassutslipp Informasjonsmateriell om karbon i norsk plante og husdyrproduksjon Eksempler på ulike treslag og behandlingsmåter av tre 	Aktuelt for alle målgrupper	<ul style="list-style-type: none"> FMLA Verdiskapning i landbruket
FM Beredskapsenheten	<p>Fylkesmannen skal bidra til at man i arealplanleggingen vurderer klimaendringenes ulike trusler mot liv, helse og materielle verdier, samt samfunnsviktige funksjoner og infrastruktur.</p> <p>Fylkesmannen skal bistå kommunene med å legge til rette for at arbeidet med klimatilpasningen intensiveres.</p>			
	Foredrag	Foredrag: Klimaendringer og katastrofer - fakta om klimaendringer i Sør-Trøndelag. Foredrag som belyser sammenhengen mellom klimaendringer og naturskader i Trøndelag.	Politikere Kommunal adm. Tiltakshavere	Fagpersonale fra beredskapsenheten
	Foredrag	Foredrag/kurs: Etterpåklok på forhånd. Foredrag som belyser hva som kreves av sikkerhets- og beredskapstiltak for å møte konsekvensene av de klimaendringene vi vet vil komme.	Politikere Kommunal adm. Tiltakshavere	Fagpersonale fra beredskapsenheten

	Foredrag	Forslag foredrag: Beredskap og sikkerhet i samfunnsplanleggingen. Foredraget peker på de nye endringene i Plan og Bygningsloven for å møte nåværende og fremtidige konsekvenser av klimaendringene.	Politikere Kommunal adm. Tiltakshavere	Fagpersonale fra beredskapsenheten
	Kurs	Hvordan lage en risikoanalyse? Dette kurset er ment å være til hjelp for kommuner som ikke har utarbeidet egen lokal risikoanalyse eller som skal revidere sin nåværende.	Politikere Kommunal adm. Tiltakshavere	Fagpersonale fra beredskapsenheten
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Revidert ROS-rapport for Sør-Trøndelag, 2009 • NTNU-rapport om klimaendringer i Sør-Trøndelag • Veileder. Metoder og tiltak i skredutsatte områder. • Flomsonekart • Oversiktskart, skred og kvikkleire • Bilder av uvær- og krisesituasjoner i Sør-Trøndelag • Film fra Rissa raset 		
Sør Trøndelag Fylkeskommune	<p>Det er vedtatt å etablere en fylkesdelplan for klima og energi i Sør-Trøndelag. Denne fylkesdelplanen vil ta utgangspunkt i internasjonale og nasjonale føringer, samt felles fylkesplan for Trøndelag. Her er følgende klimamål vedtatt:</p> <p>1. Redusere utslippene av klimagasser i Trøndelag med 30 % sammenlignet med 1991</p> <p>2. Trøndelag skal spille en ledende rolle i utvikling av klimavennlig teknologi og tilrettelegging for miljøvennlige virksomheter og levemåter. I tillegg til klimamålene, er det vedtatt følgende hovedmål for energiproduksjon og anvendelse:</p> <p>Utvikle Trøndelags fortrinn på energiområdet i samsvar med prinsippene for bærekraftig utvikling.</p>			
	Foredrag og dialog	Orientering om arbeidet med Fylkesdelplan for klima og energi, hvor kommunen har anledning til å komme med direkte innspill ut fra eget ståsted.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap 	Kristin Bodsberg
	Foredrag/undervisning	Foredraget "Miljø, forbruk og klima" . Dette er et foredrag fra Grønn Hverdag i Midt Norge i samarbeid med STFK. Foredraget belyser sammenhengen mellom vårt stadig økende forbruk og dagens miljø- og klimaproblemer. Her pekes det på hva som er våre største miljø og	Videregående skoler i fylket	Foredragsholder er Hilde Opoku blir med bussen ut til de aktuelle kommunene

		klimateproblemer, hvorfor de er oppstått, og hva vi hver for oss og sammen kan gjøre for å løse dem.		
	Foredrag/workshop	Ny Plan- og bygningslov. Muligheter og utfordringer i forbindelse med nytt planverk knyttet opp mot klima og energi.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Politikere 	Vegard Hagerup
	Foredrag	Informasjon/foredrag: Miljø- og klimagevinst gjennom offentlige innkjøp. Foredraget peker på hvilke muligheter for påvirkning som ligger i eksisterende og nye krav til offentlige innkjøp i Fylkeskommune og kommuner.	<ul style="list-style-type: none"> • Politikere • Administrasjon 	Tove Jebens
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Fylkesdelplan Vindkraft Sør-Trøndelag • Fylkesplan Arena Trøndelag , tidskrift fra trøndersk samarbeidsprosjekt mellom Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylkeskommuner, Trondheim kommune, Innovasjon Norge, NAV, LO, NHO Trøndelag, Næringsforeningen i Trondheim og Sparebank 1 SMN.		
Enova	Statsforetaket Enova ble etablert i 2001 for å fremme en miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon i Norge. Enovas mål er at det skal bli lettere å velge enkle, energieffektive og miljøriktige løsninger for alle som ønsker det slik at det stasjonære energiforbruket reduseres. Både private og offentlige aktører er viktige målgrupper, på så vel privat som yrkesmessig arena. Enova SF er et statsforetak som eies av Olje- og energidepartementet (OED).			
	Nettinformasjon	Regnmakerne vil redde jorda! Informasjon om regnmakerne generelt og Snu Strømmen kampanjen spesielt vil bli å finne på nettsiden til Klimabussen. Alle barn som besøker bussen vil også her finne informasjon om og fra Regnmakerne.	Barn og unge generelt Skoler Frivillige organisasjoner	<ul style="list-style-type: none"> • Enova • Klimaråd underveis
	Foredrag og aktivitet	Hva er regnmakerskolen? Regnmakerne har et eget undervisningsopplegg som kalles Regnmakerskolen. Gjennom Regnmakerskolen kan skolene få tilsendt gratis materiell som lærerne kan bruke i undervisningen om klima og energi. Gjennom Klimaråd underveis kan skolene få skriftlig og muntlig informasjon om Regnmakerskolen, og hva som skal til for å bli det. Tilbudet til skolen er gratis. Energikamphengeren! For å bli Regnmakerskole, må skolen jobbe med fem ulike	Lærere og elever i grunnskolen	Anne Elisabeth Scheen fra Enova og prosjektleder, Klimaråd underveis

		aktiviteter. En av aktivitetene er gjennomføring av energikamp ved hjelp av Energikamphengeren fra Regnmakerne. Hengeren kjøpes av kommunen til bruk i skolene. I forbindelse med Klimaråd underveis er det mulig å få sett og prøvd denne hengeren for en dag. Her kan skolene benytte anledningen til å lage en spennende aktivitetsdag med fokus på energi og klima. Les mer om hengeren på www.regnmakerne.no/larer		
	Materiell i bussen	”Regnmaker-saker! Det vil bli med mange spennende saker for interesserte regnmakerbarn i bussen, som solcellehatter, Regnmakerbøker, filmer og mye mer.		<ul style="list-style-type: none"> • Enova • Klimaråd underveis
	Informasjon og konkurranse	Energimerking av boliger og bygg. I Norge står bygg for ca. 40 % av landets totale energiforbruk. Fra 2010 blir energimerking av bygg obligatorisk som et verktøy for å få redusert dette energiforbruket. Ordningen administreres av NVE, men med støtte fra bl.a. Enova. ”Klimaråd underveis” vil ha med informasjon om den nye ordningen og hvordan den skal brukes i bussen. Ordføreren i hver kommune oppfordres til å energimerke egen bolig! For mer informasjon om den nye ordningen i regi av NVE. Se: www.energimerking.no		<ul style="list-style-type: none"> • Enova • Klimaråd underveis • Husbanken
	Muntlig informasjon i bussen og på møter	Informasjon om økonomisk støtte til videre kartlegging av egen bygningsmasse og lokale energi- og klimatiltak. Grunnlaget for økonomisk støtte vil være tidligere kartlegging (de kommuner som levert slik kartlegging i forb. med energi og klimaseminar i 2008) av kommunens bygningsmasse og Enovas beregning av innsparingspotensialet. Kartleggingen kan videre brukes som grunnlag for å søke om støtte til investeringer/tiltak for å få ned energibruken. Informasjonsmaterieell om støtteordningen, inkludert powerpointpresentasjon, vil være tilgjengelig i bussen og evt. møter. Prosjektleder i ”Klimaråd underveis” vil kunne svare på spørsmål og formidle henvendelser til Enova etter behov. Dette gjelder også informasjon knyttet til	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunal administrasjon • Lokale media 	<ul style="list-style-type: none"> • Enovas Kommune-program • Klimaråd underveis

		planlegging og investeringer i lokale energisentraler.		
	Materiell i bussen	Enovas varmeprogram. Oppvarming står for 60 % av energiforbruket i husholdningene, og fortsatt er det utstrakt bruk av oljefyringsanlegg. Tilbudet fra Enova i form av råd, støtte og tiltak for å endre oppvarmingskilde og redusere forbruket er stort. I bussen vil det finnes kjøpsveiledere, energihistorier og filmer fra Enovas varmeprogram.	Alle målgrupper (voksne) i forbindelse med fokus på energieffektive bolighus, næringsbygg og offentlige bygg.	<ul style="list-style-type: none"> • Enova • Klimaråd underveis
	Materiell i bussen	Informasjonsmateriell fra Enovas husholdningsprogram.		<ul style="list-style-type: none"> • Enova • Klimaråd underveis
NTNU og Senter for Fornybar Energi (SFFE)	<p>Ved NTNU, Norges Teknisk-Naturvitenskaplige Universitet, i Trondheim er den teknologiske kunnskapen i Norge samlet. I tillegg til teknologi og naturvitenskap har vi et rikt fagtilbud i samfunnsvitenskap, humanistiske fag, realfag, medisin, lærerutdanning, arkitektur og kunsthøgskole. Samarbeid på tvers av faggrensene gjør oss i stand til å tenke tanker ingen har tenkt før, og skape løsninger som forandrer hverdagen.</p> <p>Senter for fornybar energi (SFFE) er et samarbeid mellom NTNU, SINTEF og Institutt for Energiteknikk (IFE), og jobber for å fremme forskning på fornybar energi i Norge.</p>			
	Foredrag	Forskning og bruk av fornybar energi i Norge – status 2009. Foredraget gir en oversikt over hva fornybar energi er, og hvilke forskningsområder som prioriteres. Det innebærer også en oversikt over anvendelsen av fornybar energi i dag, og hvilket potesial fornybar energi har i framtiden.	Foredraget kan tilpasses alle målgrupper, også barn i ungdomsskole og videregående skole	Trygve Mongstad, Senter for fornybar energi
	Foredrag	Miljøutfordringer ved anvendelse av alternativ energi. Hvordan etablere gode designløsninger for fornybar energiproduksjon, der en tar hensyn til miljømessige og sosiale utfordringer både i lokal og global skala.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Miljøorganisasjoner • Lokale kraftselskap 	Kontaktperson: Atle Harby, SINTEF
	Foredrag	Hvordan møter vi barn og unges frykt for klimaendringer? Foredraget omhandler forskningsresultater som	<ul style="list-style-type: none"> • Folkemøter • Lokale klimaseminar 	Kontaktperson: Robert Næss, NTNU, Senter

		viser at barn og unge blir usikre av det de hører om klimaendringer. Er det derfor på tide å endre måten vi snakker om dette på?	<ul style="list-style-type: none"> • Ansatte i skoler og barnehager 	for energi og samfunn.
	Foredrag	<p>Kan vi leve et lavutslippsliv?</p> <p>Foredraget peker på hva som skjer når rutinene i hverdagslivet møter en ny type trussel i form av klimaendring?</p> <p>Det produserer nye forståelser, holdninger og praksiser som avmakt, dårlig samvittighet, nye handlingsmåter og benekting.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Frivillige organisasjoner 	Kontaktperson: Robert Næss, NTNU, Senter for energi og samfunn.
	Foredrag	<p>Bærekraftig veitransport.</p> <p>Transportsektoren står for ca 37 % av det totale klimagassutslippet i Norge. Av dette bidrar veitransporten mest, med nesten 2/3, og er også det segmentet som har hatt størst økning av utslipp de siste årene. Kan alternative løsninger som elektriske biler, hydrogen og biodrivstoff senke utslippene, og hvor mye?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Transportselskap • Næringsdrivende og næringsforening 	Ann Mari Svensson, SFFE
	Foredrag	<p>Hvor langt fremme er nullutslippshuset?</p> <p>Hva er et nullutslippshus? Kan vi med dagens teknologi bygge hus som ikke bruker energi, eller kanskje til og med hus som <i>produserer</i> energi?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Næringsdrivende 	Kontaktperson: Trygve Mongstad
	Foredrag	<p>Hvordan måle klimagassutslipp? Foredraget gir informasjon om ulike klimakalkulatorer, og behovet for standardisering både nasjonalt og internasjonalt. Foredraget viser eksempler på ulike målinger som er gjort, og hvordan ulike kalkulatorer gir ulike resultat (eksempel MISA/NTNU, Rapport nr. 2 for Trondheim Kommune 2007, se www.misa.no)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Næringsforening • Frivillige organisasjoner 	NTNU, Program for Industriell økologi. Kontaktperson: Hogne Nersund Larsen

	Foredrag	Mer miljøvennlig økonomi – er det mulig? Foredraget peker på sammenhengen mellom vår vekstøkonomi og de økende miljø- og klimaproblemene, og om det finnes økonomiske teorier og modeller som bidrar til å sikre at vår levemåte skjer i takt med naturens tåleevne.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar 	NTNU, Institutt for samfunnsøkonomi
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonsmateriell og plakater om fornybar energi • Gemini, tidsskrift med forskningsnytt fra NTNU og Sintef 	Aktuelt for alle målgrupper å ta en titt på dette materialet. Ved behov blir det med fagpersoner fra SFFE som kan forklare hvordan de ulike fornybare teknologiene virker.	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaråd underveis • SFFE
Transnova	Transnova ble opprettet i 2007 og skal være et "Enova for transportsektoren". Transnovas mandat er å utvikle virkemidler og tiltak for å redusere klimautslipp og annen miljøforurensning fra transportsektoren. Transnova skal generelt gi økonomisk støtte til gode miljøprosjekt som fremskynder bruk av alternative drivstoff, slik som andregenerasjons biodrivstoff, elektrisitet og hydrogen. Transnovas spesielle mål for 2009 er å bidra til å redusere forbruket av fossilt brennstoff ved å 1) bruke mindre drivstoff pr. kjøretøykilometer (energieffektivisering) og 2) erstatte fossile drivstoff med drivstoff som gir lavere - eller ingen – CO2 utslipp. Gjennom regjeringens tiltakspakke er det bevilget 50 millioner kroner til utbygging av ladestasjoner for elbiler og plugg-inn-hybridbiler i 2009. Arbeidet skal administreres av Transnova.			
	Foredrag	Klimagassutslipp fra transportsektoren – hvordan løser vi problemet? Orientering om de ulike alternative drivstoff som er tilgjengelig, og hvilken effekt anvendelsen av dem vil ha i form av reduserte klimagassutslipp. Foredraget belyser også trafikkveksten og hvordan vi kan redusere transportbehovet.		<ul style="list-style-type: none"> • Transnova
	Foredrag	Ladestasjoner for elbil i kommunene– hva skal til? Dette foredraget gir informasjon om hva som skal til for å få etablert ladestasjoner for elbil, og hvilke støtteordninger som finnes for å få det realisert.		<ul style="list-style-type: none"> • Transnova
	Foredrag og aktivitet	Økokjøring – hva betyr det og hvilken effekt kan det gi? Foredraget belyser hvilken effekt det har både økonomisk og i form av reduserte klimagassutslipp at vi kjører mer miljøvennlig - og hva det egentlig innebærer i praksis. I forbindelse		<ul style="list-style-type: none"> • Transnova

		med foredraget vil det være mulig å teste egen kjørestil i forhold til energibruk pr. kilometer på en egen økokjøringssimulator.		
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonsfolder fra Transnova • Økokjøringssimulator • Informasjon om ulike elbiler 		<ul style="list-style-type: none"> • Transnova
Direktoratet for samfunns-sikkerhet og beredskap (DSB)	<p>Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap fikk i 2007 ansvar for å ivareta det praktiske samordningsarbeidet med klimatilpasning gjennom det Nasjonale Klimatilpasningssekretariatet. Sekretariatet skal bidra til å koordinere tilpasningsarbeid på ulike samfunnsområder og legge til rette for at fellestiltak blir gjennomført. En annen viktig oppgave er å informere om myndighetenes arbeid med klimatilpasning og stimulere til erfaringsutveksling og nettverksbygging. I september 2008 ble også Framtidens byer (der Trondheim er med) knyttet til sekretariatet. Mer om klimatilpasning på: www.klimatilpasning.no.</p> <p>DSB/NUSB/Det nasjonale klimatilpasningssekretariatet ønsker å tilby en foredragsserie om effekter og konsekvenser av klimaendringer, samt klimatilpasning. Foredragene kan også fungere enkeltvis.</p> <p>Nasjonalt Utdanningscenter for samfunnssikkerhet og Beredskap (NUSB) har utviklet kurset <i>Klimatilpasning i samfunnsplanleggingen</i>. Kurset skal gi tverrfaglig kunnskap om klimautfordringene, samfunnets sårbarhet for klimaendringer, potensielle konsekvenser og aktuelle tilpasningsstrategier. NUSB/DSB vil sammen med FMST arrangere kurset for kommunene i Nord- og Sør-Trøndelag.</p>			
	Foredrag	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaendringer; før, nå og framtiden • Effekter og konsekvenser av klimaendringer (globalt, nasjonalt og regionalt) • Klimaendringer og naturskade • Hva er klimatilpasning? Hvem har ansvar for klimatilpasning? Hva innebærer klimatilpasning for min kommune? • Nedskalerte klimaprojeksjoner – et hjelpemiddel, men ingen fasit 	<ul style="list-style-type: none"> • Politiske og administrative beslutningstakere • Arealplanleggere • Beredskapsansvarlige • Kommunepolitikerne • Saksbehandlere • Teknisk etat 	DSB/NUSB/Det nasjonale klimatilpasningssekretariatet
	Kurs (2 dagers)	<ul style="list-style-type: none"> • FNs klimapanel, naturlige og menneskeskapt klimaendringer. • Regionale effekter av klimaendringer og usikkerhet. • Konsekvenser av klimaendringer for økologi, samfunn og næring. • Samfunnets sårbarhet for klimaendringer. • Konsekvenser for arealplanlegging. • Risiko- og sårbarhetsanalyse i klimatilpasningsarbeidet. • Håndtering av klimautfordringen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Politiske og administrative beslutningstakere • Arealplanleggere • Beredskapsansvarlige • Kommunepolitikerne • Saksbehandlere • Teknisk etat 	Kursleder er NUSB i samarbeid med DSB og det nasjonale klimatilpasningssekretariatet. FMST er teknisk arrangør.

Husbanken	<p>Husbanken er statens sentrale organ for gjennomføring av boligpolitikken og har som visjon at alle skal bo godt og trygt. Husbankens fremste oppgave er å bidra i arbeidet med å forebygge og avskaffe bostedsløshet og å sikre boliger til vanskeligstilte på boligmarkedet. Husbanken skal også være en pådriver for kvaliteter som miljøvennlighet, universell utforming og god byggeskikk.</p> <p>Sentrale mål for Husbankens arbeid med miljø er redusert energibruk og redusert bruk av miljøfarlige stoffer i bygningsmassen, samt redusert mengde byggavfall og økt gjenbruk av byggematerialer. Husbanken har som mål at alle boliger som bygges og rehabiliteres i 2020 skal ha halvert behov for levert energi.</p>			
	Foredrag	<p>Bygging av passivhus i kommunene.</p> <p>Foredraget gir innblikk i de tiltak som er satt i verk for å redusere energibruken i bygg generelt. Det gir videre informasjon om prinsippene bak og planleggingen av såkalte passivhus. Husbanken orienterer også om hva de kan tilby kommunene, og hva kommunene selv kan gjøre for å bidra til flere lavenergi- og passivhus. Dette inkluderer informasjon om ulike økonomiske støtteordninger fra Husbanken, Enova og andre i forbindelse med bygging av nye samt rehabilitering av bygg.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunestyre • Kommunal administrasjon • Utbyggings-selskap • Folkemøter 	Husbanken ved Lene Frosthammer og Helene Slagstad
	Foredrag/informasjon	<p>Energimerking av bygg. Det vises til informasjon om denne nye Energimerkeordningen omtalt under Enova. Husbanken vil kunne gi mer inngående informasjon om denne ordningen i forbindelse med sitt foredrag over.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunestyre • Kommunal administrasjon • Utbyggings-selskap • Folkemøter 	Husbanken
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Informasjon om Husbanken generelt, samt Lavenergi- og Passivhus spesielt. • Håndbøker, Energieffektive 	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunestyre • Kommunal administrasjon • Utbyggings-selskap • Folkemøter • Andre interesserte 	Husbanken

	Materiell i bussen	Husbanken har flere filmer som kan vises på bussen og i forbindelse med foredrag, som for eksempel: <ul style="list-style-type: none"> • Hvorfor lavenergi? (4 min) • Rehabilitering i Lavblokker, Tyskland /17 min) • Rehabilitering, Boligbyggelag til passivhus, Sverige (16 min) • Nybygg, Lavenergileiligheter, Tromsø (7 min) • Nybygg, Lavenergi rekkehus, Stavanger (10 min) 		Husbanken
	Materiell i bussen	Modeller med eksempler på ulike typer isolasjon og vindu i lavenergibygg og passivhus		
TrønderEnergi	Trønder Energi er organisert som et konsern, der Trønder Energi Kraft AS har ansvaret for kraftproduksjon og kraftomsetning. Selskapets visjon er miljøvennlig energi og industriell utvikling for et bedre samfunn. Trønder Energi har derfor som mål at strømforbruket må reduseres slik at vi kan importere mindre kraft, og at vi sørger for at mest mulig av den strømmen vi bruker kommer fra fornybare energikilder som vind- eller vannkraft.			
	Foredrag	Vannkraft før og nå. Foredraget gir for det første en oversikt over energiforbruket i Sør-Trøndelag i historisk perspektiv. Foredraget handler deretter om utviklingen av vannkraftteknologien, og hvilket potensial den har i forhold til økt kraftproduksjon fra eksisterende vannkraftverk.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommune-administrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Næringsforening • Frivillige organisasjoner 	Trønderenergi
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Fim om vannkraftutbygging • Film om vindkraftutbygging i Bessaker, Roan kommune • Modell av vannturbin 		Trønderenergi
Statkraft Agder Energi Vind DA	Helt nytt selskap etablert i 2009. Norges største selskap innen landbasert vindkraft. Selskapet har hovedkontor i Kristiansand, men jobber med en rekke vindkraftprosjekter over hele landet, ikke minst i Midt-Norge/Sør-Trøndelag			
	Foredrag	Klima og vindkraft. Foredraget omhandler klimaeffekt av fornybar kraftproduksjon, og miljøutfordringer, samfunnsvirkninger og verdiskaping (lokal/regional) knyttet til vindkraft.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommune-administrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale 	Statkraft Agder Energi Vind DA

			klimaseminar <ul style="list-style-type: none"> • Næringsforening • Frivillige organisasjoner 	
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonshefte om klima og vindkraft i Sør-Trøndelag • Modell av vindturbin • Evt. stand utenfor bussen 		Statkraft Agder Energi Vind DA
KS	KS har avtale med regjeringen om å drifte kommunenettverk for miljø og samfunnsutvikling under programmet "Livskraftige kommuner". Tilsvarende avtale og rolle har KS også i satsingen "Grønne Energikommuner". Begge programmene varer til og med 2010. 17 av fylkets 25 kommuner arbeider med klima og energispørsmål bl.a. med å delta i disse programmene. I tillegg til dette har KS en egen klimasatsing som ble vedtatt på landsmøtet i 2008.			
	Foredrag	"Livskraftige kommuner" – kommunenettverk for miljø og samfunnsutvikling. <i>Det som ikke skjer i kommunene, skjer ikke!</i> Livskraftige kommuner har som mål å bidra til å utnytte det lokalpolitiske handlingsrommet, gi større kraft til det lokale arbeidet med miljø og samfunnsutvikling og gi grunnlag for å videreutvikle statlige rammebetingelser og virkemidler. Her er kommunen sentral aktør! Gjennom programmet tilbys kommunene faglig påfyll og inspirasjon, oppfølging av eget arbeid og jevnlig møter med kollegaer fra andre kommuner på egne nettverkssamlinger. Les mer på www.livskraftigekommuner.no Orientering om bakgrunnen for satsingene og trekke fram eksempler på nyttige tiltak og prosesser som noen kommuner har gjennomført så langt i programperioden.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuner • Formannskap • Kommunestyre • Kommuneadministrasjon • Planleggere 	KS ved Turid Haugen
		Miljøledelse som verktøy i kommunene. Gjennomgang av miljøsertifiseringssystemer som brukes i kommunene i Trøndelag og hvordan de kan flettes inn i styringssystemet og samspille med hverandre.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Politikere 	KS ved Turid Haugen
	Dele erfaringer	Ha rom for erfaringsdeling, tips om løsninger og diskusjon om aktuelle tiltak etter ønsker.	Kommunene	KS
NHO	Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) har fokus på klima- og energiarbeid, og har etablert Næringslivets Klimapanel med mål om å utvikle et helhetlig bidrag fra norsk næringsliv til løsning av energi- og klimautfordringen. Fra våren 2008 til høsten 2009 arbeider Næringslivets klimapanel med konkretisering og synliggjøring av de bidragene næringslivet kan gi på kort (1–4 år), mellomlang(2020) og lang (2050) sikt innenfor ulike sektorer. Norsk næringsliv			

ønsker å ta aktiv del i utviklingen av praktiske tiltak gjennom hele verdikjeden fra forskning og utvikling, pilot- og demonstrasjonsprosjekter, og frem til kommersielle produkter og systemløsninger.				
	Foredrag	Reduksjon av klimagassutslipp – utfordring og muligheter. Foredraget vil peke på de utfordringer vi har i egen region med tanke på klimagassutslipp, og hvordan bruk av miljø og klimateknologi gir muligheter for det regionale næringsliv i et ekspansivt globalt marked.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Næringsdrivende • Næringsforeninger 	NHO ved Jon Uthus
	Foredrag	Miljøledelse som et strategisk verktøy for bedre miljø og klima. Foredraget gir informasjon om ulike miljøsertifiseringsordninger og hvilke fordeler det kan gi for bedriftene og kommunene både i forhold til miljø/klima, og i forhold til økonomi. Vi får høre om suksesshistorier fra miljøsertifiserte bedrifter.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Næringsdrivende • Næringsforeninger 	NHO ved Jon Uthus
		Samfunnsansvar. Foredraget peker på hvordan bedriftenes etikk og samfunnsansvar blir satt på prøve i et globalt marked, og hvordan bedriftene på frivillig basis og gjennom praktisk handling, følger opp de bredere samfunnsinteresser.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Formannskap • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Næringsdrivende • Næringsforeninger 	NHO ved Jon Uthus
	Materiell i bussen	Informasjonsbrosjyrer fra NHO om samfunnsansvar og miljøledelse		NHO
NSB	NSB skal medvirke til at andelen av transportarbeidet i Norge som skjer med tog og øker. Et sterkt og konkurransedyktig NSB vil være en viktig bidragsyter for å kunne nå målet om å styrke kollektivtransporten. NSB konsernet vil aktivt bidra til at transportsektorens miljøbelastning per personkm og tonnkm blir mindre. Det vil vi gjøre ved å tilby konkurransedyktig transport med minst mulig miljøbelastning.			
	Foredrag	Reis med tog - spar miljøet! Foredraget peker på NSBs muligheter og utfordringer for å dekke økt kollektivandel med tog nå og i tiden fremover. Det blir også gitt eksempler på og oppskrifter på hva som gir best klimagevinst, samt informasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuner med jernbanelinje • Kommuneadministrasjon 	NSB

		om NSBs klimakalkulator.	<ul style="list-style-type: none"> • Politikere • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Frivillige organisasjoner • Næringsdrivende • Næringsforeninger 	
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Togtabeller • Informasjonsbrosjyrer om Interrail • Turistinformasjon om Raumabanen • Info om gruppereiser med tog 		NSB
		<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonbrosjyre om rundreiser/kombinasjonsturer med tog 		Fjordtur
		<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonsbrosjyrer om charterturer med tog 		Star Tour
Jernbaneverket	Det er et viktig mål for Jernbaneverket å styrke jernbanens miljøfordeler fordi jernbanen i utgangspunktet gir muligheter for å øke transportarbeidet uten at det går ut over miljøet i samme grad som ved andre transportformer. Om lag 80 % av jernbanetrafikken i Norge skjer med elektriske tog. Toget trenger mindre energi enn andre transportformer til å transportere samme mengde gods eller antall personer. Å flytte mer transport over på bane vil også kunne være med å redusere antallet trafikkulykker på vegene.			
	Foredrag	Jernbanen som klimaløser! Foredraget gir informasjon om jernbanen som bidragsyter til et bedre klima. Foredraget viser også sammenligninger i energibruk og klimagassutslipp mellom ulike transportmidler.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuner med jernbanelinje • Kommuneadministrasjon • Politikere • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Frivillige organisasjoner • Næringsdrivende • Næringsforeninger 	Jernbaneverket ved Jan Erik Kregnes
	Foredrag	Økt kollektivandel på bane sør for Trondheim – muligheter og utfordringer. Mange har etterlyst flere togavganger sør for Trondheim. Foredraget gir en orientering om utviklingen fra 1994 og fremtil i dag, og hvilke muligheter som	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuner med jernbanelinje • Kommuneadministrasjon • Politikere 	Jernbaneverket ved Jan Erik Kregnes

		ligger i Nasjonal Transportplan fra i dag og frem til 2019.	<ul style="list-style-type: none"> • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Frivillige organisasjoner • Næringsdrivende • Næringsforeninger 	
	Foredrag	God på bane – muligheter for lokalt næringsliv. Her orienterer Jernbaneverket om sitt arbeid med utvikling av lokale løsninger for å få mer gods over på jernbane.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuner med jernbanelinje • Kommuneadministrasjon • Næringsdrivende • Næringsforeninger • Politikere • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Frivillige organisasjoner 	Jernbaneverket ved Jan Erik Kregnes
	Tilrettelegging for ladestasjoner for elbil	Jernbaneverket vil være behjelpelig i Transnovas arbeid for å få etablert ladestasjoner for elbil på trafikknutepunkt der Jernbaneverket står som eier av knutepunktarealet. Bruk av elbil lokalt frem til trafikknutepunkt i kombinasjon med at man reiser videre med tog gir stor klimagevinst. Se mer om dette under Transnovas tilbud.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuner med jernbanelinje 	Jernbaneverket
	Materiell i bussen	Plakater og informasjonsmateriell om klimafordeler ved jernbane.		Jernbaneverket
Statens vegvesen	<p>Deltagelsen i Klimaråd Underveis begrunnes ut fra Statens vegvesens miljø- og klimamål formulert i Nasjonal transportplan 2006-2015, der følgende strategier er prioritert:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utarbeide transportløsninger som gir minst helse- og miljøskader bør prioriteres • Der miljøskader er uunngåelig bør de kompenseres med avbøtende tiltak og miljøforbedringer slik at miljøkvalitetene totalt sett opprettholdes eller bedres • I byområder bør eventuelle investeringer i økt vegkapasitet inngå i en helhetlig transport- og arealplan der man sikrer at kollektivtrafikk, sykkel og gange tar en øket del av trafikken, og at arealbruksutviklingen bygger opp under dette • Transportetatene bør bygge opp kompetanse på alternative drivstoffer og utrede nødvendig tilrettelegging på transportnettet 			
	Foredrag/informasjon	Transport og klima. Foredraget gir en orientering om klimagassutslipp fra vegtransport, og hvilke	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon 	<ul style="list-style-type: none"> • Statens vegvesen

		konsekvenser følgende utviklingsscenarier har i forhold til klima: 1) Fortsatt trafikkvekst 2) Stabilisering 3) Reduksjon.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunestyre • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Elever i ungdomsskole og videregående • Frivillige organisasjoner 	
	Foredrag/informasjon	Gang- og sykkelveier for bedre klima. Her blir det orientert om Vegvesenets planer og mål for bygging av nye gang- og sykkelveier for å oppnå bedre trafiksikkerhet, redusert transportbehov med bil og dermed positiv helse- og klimagevinst. Over 70 % av alle kjøreturer er under 3 km, og det er nettopp disse kjøreturene som kan reduseres ved prioritering av sikre gang - og sykkelveier. Foredraget peker også på betydningen av at dette blir tatt med i kommunens arealplaner og klima- og energiplaner.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Folkemøter • Lokale klimaseminar • Elever i ungdomsskole og videregående • Frivillige organisasjoner 	<ul style="list-style-type: none"> • Statens vegvesen
	Foredrag/informasjon	Trafikk og støv/støv. Foredraget gir en orientering om utfordringene vegtrafikken gir med hensyn til støvproduksjon (vesentlig på grunn av piggdekkbruk) og hvilke støyulemper beboere langs sterkt trafikkerte veger har. Det blir også orientert om hvilke støykraav som utløser tiltak, hvordan disse beregnes og hvordan en skal gå fram for å søke om støtte til tiltak.	<ul style="list-style-type: none"> • Kommuneadministrasjon • Kommunestyre • Folkemøter • Lokale klimaseminar 	<ul style="list-style-type: none"> • Statens vegvesen
	Aktivitet for skolebarn	Skrittellere til skolebarn. Statens vegvesen har som mål å bidra til at flere skolebarn går til skolen, og tilbyr et visst antall skrittellere til skoleklasser som ønsker å arrangere konkurranser om hvem som går mest. Klimaråd underveis vil være ansvarlig for konkurransen og synliggjøring av resultatene i samarbeid med den enkelte skole.	<ul style="list-style-type: none"> • Elever i barne-ungdomsskole 	<ul style="list-style-type: none"> • Statens vegvesen
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonsmateriell • Skrittellere • Reflekser 		<ul style="list-style-type: none"> • Statens vegvesen
Skogselskapet og Kirkens	Kirkens Nødhjelp er en frivillig, felleskirkelig organisasjon som jobber for menneskers grunnleggende rettigheter. Organisasjonen støtter dem som trenger det mest, uavhengig av kjønn, politisk oppfatning, religion og etnisk tilhørighet.			

<p>Nødhjelp</p>	<p>Klimaendringer er ett av Kirkens Nødhjelps syv prioriterte arbeidsområder. Kirkens Nødhjelp jobber med å <i>reducere menneskers og lokalsamfunns sårbarhet</i> i møte med stadig flere naturkatastrofer som sykloner, flom, hete og tørke. Samtidig legger Kirkens Nødhjelp mye arbeid i å <i>styrke fattige menneskers evne til å tilpasse seg</i> konsekvensene av klimaendringene. Organisasjonen jobber også for å <i>fremme fornybare energikilder</i> og styrke fattige menneskers tilgang til elektrisitet og energi i prosjektområder i fattige land. Les mer på organisasjonens nettsider: www.nca.no</p> <p>Skogselskapet er en ideell organisasjon. Skogselskapets formål er å fremme forståelsen for skogens mangesidige betydning, og favner også skogens sosiale funksjoner. Skogselskapet ble grunnlagt fordi skogene var i svært dårlig forfatning på slutten av 1800-tallet. Den gang som nå er det sammenheng mellom fattigdom og skogens utvikling i en nasjon. Skogplanting og skogskjøtsel har vært og er en viktig del av skogselskapets arbeid. Skogplanteproduksjon er skogselskapets viktigste bidrag i dag, i tillegg til informasjon og FOU. Kommunene og skogeierne har ansvaret for ut de aktiviteter som bør foregå i skogene lokalt.</p>			
	<p>Overrekkelse av klimatre!</p>	<p>Treet har en symbolverdi i arbeidet med klimaproblemene. Treet tar opp CO₂, det binder vann, skaper skygge og hindrer forørkning. I tillegg er treet et godt symbol på forholdet mellom menneske og natur. For å vektlegge trets betydning for klimaarbeidet nasjonalt og internasjonalt, blir Klimatre fra KN og Skogselskapet med ut til alle kommuner.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ordfører • Menigheter • Skoler • Frivillige organisasjoner 	<ul style="list-style-type: none"> • Skogselskapet • Kirkens Nødhjelp
	<p>Skoleprosjekt med foredrag, film og aktivitet</p>	<p>Skoleprosjektet "Plant tre - bygg i tre - fyr med ved". Spennende pedagogisk pakke med informasjon om fotosyntesen og karbonkretsløpet, og betydningen av skogplanting som løsning på klimaproblemet både nasjonalt og internasjonalt. Skogselskapet og Nidaros Bispedømme/Kirkens Nødhjelp samarbeider om dette tilbudet og drar sammen ut til skolene med klimabussen. I tillegg til formidling av informasjon, er prosjektets mål å bidra til skogplanting i skoleregj. Denne delen av tilbudet kan ses i sammenheng med det såkalte LENSEA-prosjektet. Kirkens Nødhjelp orienterer om sin Klimatrekampanje, og treet som et symbol på håp gjennom sin betydning for opptak av CO₂ og for å hindre forørkning.</p>	<p>Elever fra 4. klasse og ut videregående.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hans Christian Brede fra Skogselskapet • Astrid Folkedal fra Nidaros Bispedømme/Kirkens Nødhjelp (KN)
	<p>Materiell i bussen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Skogselskapet tar med innholdsrik hestehenger ut til skolene sammen med Klimabussen med informasjonsmateriell om karbonkretsløpet i tillegg til utstyr for treplanting. • Filmer og informasjonsmateriell fra KNs 		<ul style="list-style-type: none"> • Skogselskapet • Kirkens Nødhjelp

		klimatekampanje		
Nidaros Bispedømmeråd	Kirkens Verdensråd programfestet arbeidet med "Rettferdighet, fred og vern om skaperverket" allerede i 1983, fire år før Brundtlandkommisjonen la fram rapporten "Vår felles framtid" for FN. I 1992 ble utredningen "Forbrukersamfunnet som etisk utfordring" lagt fram for Bispemøtet. Temaet ble deretter fulgt opp av Kirkemøtet og Bispemøtet over tid, og ledet til et vedtak på kirkemøtet i 2001, der bispedømmerådene ble oppfordret til å opprette regionale grupper for å arbeide spesielt med temaet forbruk og rettferd. Ressursgruppen for miljø, forbruk og rettferd i Nidaros ble opprettet av Nidaros Bispedømmeråd i 2002, og har til oppgave å opprettholde fokuset på vårt stadig økende forbruk sett i sammenheng med verdens fattigdom og økende miljø- og klimaproblemer. Gruppens mandat er å spre kunnskap om ulike handlingsalternativer i menighetene og å bidra til at temaet miljø, forbruk og rettferd settes på dagsorden i samfunnet for øvrig. Kirkens Nødhjelp er representert i denne gruppen sammen med flere andre organisasjoner, og dette er bakgrunnen for Kirkens Nødhjelps samarbeid med Skogselskapet gjennom prosjektet klimaråd underveis.			
	Aktivitet	Skaperverkets dag. Vern om skaperverket står på dagsorden i menighetene i Nidaros. Skaperverkets dag, enten det er en søndag med friluftsgudstjeneste eller det er en vanlig hverdag med fokus på Grønn Menighet, kan være en av flere aktiviteter som settes på dagsorden i forbindelse med bussbesøket.	Menighetene i samarbeid med kommune og andre organisasjoner	Ressursgruppen i Nidaros i samarbeid med den enkelte menighet
	Underskriftskampanje	Climate justice. Underskriftskampanje i alle menigheter i samarbeid med Kirkens Nødhjelp (KN) for å få til en best mulig klimaavtale i København. Kommunen kan velge å samarbeide med sine lokale menigheter for å få flest mulig underskrifter. Underskriftslistene vil også være tilgjengelig i bussen sånn at flest mulig fra den enkelte kommune får anledning til å skrive under.	Aktuelt for alle målgrupper blant voksne	Ressursgruppen i samarbeid med Diakonene i Nidaros Bispedømme og KN
	Aktivitet	Plant et klimatre! Skogs opptak av CO2 er et viktig men undervurdert virkemiddel for å redusere de totale klimagassutslippene. Kirkens Nødhjelp og Skogselskapet i Sør-Trøndelag kjører derfor kampanjer for å få oss til å plante tre! Se ellers informasjon om dette tilbudet under Skogselskapet og Kirkens Nødhjelp.	Menigheter	<ul style="list-style-type: none"> • Ress.grupp. i Nidaros • Kirkens Nødhjelp • Menighetene • Skogselskapet
	Foredrag og informasjon	Grønne menigheter. Dette foredraget gir en orientering om ulike miljøsertifiseringsordninger for menigheter og Fellestråd.	Menigheter	<ul style="list-style-type: none"> • Ressursgruppen i Nidaros
	Aktivitet	Kulturminneårets Vanndag, Kystens Arv, Stadsbygd, 13. september 2009. Dette arrangementet skjer i samarbeid med bl.a. Nidaros Bispedømme, og biskop Tor Singaas vil være til stede. Klimabussen vil i Stadsbygd denne	<ul style="list-style-type: none"> • Alle målgrupper i Rissa kommune • Aktuelt for alle som ønsker å 	<ul style="list-style-type: none"> • Kystmuseet i Stadsbygd, Kystens Arv • Rissa

		dagen, med relevant informasjon om betydningen av vannkraft generelt, og mini- og mikrokraftverk spesielt.	reise til Statsbygd denne dagen	kommune <ul style="list-style-type: none"> • Ressursgruppen i Nidaros • Biskop Tor Singsaas
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Informasjon om Grønne Menigheter • "Av jord er du kommet", teologiske refleksjoner om skaperverket, klimaendringer og fattigdom. Kirkens Nødhjelp, 2007. • Hustavle, skrevet av biskop Finn Wagle og salmedikter Eyvind Skeie • Boka "Økoteologi" av Bård Mæland og Tom Sverre Tomren (red), Tapir 2007. 		Ressurs-Gruppen i Nidaros
Besteforeldre-aksjonen	Besteforeldreaksjonen ble startet i 2006, og støttes av flere tusen besteforeldre. Aksjonens hovedmål er å påvirke norsk klimapolitikk slik at vi får en sterkere og raskere reduksjon av utslippene enn det norske politikken i dag legger opp til. Besteforeldreaksjonen krever en troverdig klimapolitikk basert på anbefalingene fra FNs klimapanel. Det kan innebære vanskelige omstillinger, inkludert restriksjoner på vårt personlige forbruk, men det er besteforeldrene villige til å akseptere for sine barnebarns skyld, så lenge byrdene blir rettferdig fordelt.			
	Klima-appell og dialog	Besteforeldre fra aksjonen vil bli med ut til skoler, organisasjoner og andre som ønsker å høre Besteforeldreaksjonens klima-appell fra bussens "Speakers Corner", fulgt opp av dialog og samtale på tvers av generasjonene om felles sak.	Alle målgrupper, men ved vekt på ungdom	Besteforeldre-aksjonen
	Materiell i bussen	<ul style="list-style-type: none"> • Klima-appellen "Valg 2009" under bussens ORDET FRITT-TAVLE • Boken "Energi og etikk" skrevet av Inge Johnsen, Forlaget Press, 2006 • Heftet "Etikk i møte med klimaendringen", skrevet av Inge Johansen, utgitt av Norges Tekniske Vitenskapsakademi 2008 (www.ntva.no) 		Besteforeldre-aksjonen
Grønn Hverdag	Grønn Hverdag (tidligere Miljøheimevernet) ble opprettet i 1991 som en nasjonal miljødugnad i kjølvannet av Bruntlandrapporten Vår Felles framtid, og er i dag landets største nettverk av og for miljøbevisste forbrukere. Organisasjonen tilbyr miljøtips og skreddersydde metoder for privatpersoner, organisasjoner, kommuner og bedrifter. Grønn Hverdag lanserte i år det nye nettbaserte verktøyet www.klimaklubben.no som gir enkeltpersoner og grupper muligheten til å måle og forbedre egne miljø- og klimavaner på grunnlag av grønne poeng og antall kilo CO2. Gjennom samarbeidet med Klimaråd underveis er det et generelt mål å nå ut til husholdninger og forbrukere med konkrete handlingsalternativer for å nå klimamål i hverdagen. Det vil derfor være viktig å få med flest mulig deltakere i			

klimaklubben.				
	Foredrag	Det vises til Grønn Hverdags bidrag i prosjektet gjennom samarbeidet med STFK, nærmere bestemt foredragsrekken om Miljø, forbruk og klima” overfor de videregående skolene i Sør-Trøndelag.	Ansatte og elever i videregående skoler	STFK Grønn Hverdag
	Aktivitet	Grønn Hverdag lanserte i 2008 det nye nettbaserte verktøyet www.klimaklubben.no Det gir enkeltpersoner og grupper muligheten til å måle og forbedre egne miljø- og klimavaner på grunnlag av grønne poeng og antall kilo CO2. GHs bidrag inn i ”Klimaråd underveis” vil være å et tilbud om samarbeidsavtale (gratis) med alle kommuner i Sør Trøndelag om gjensidig bruk av klimaklubben. Dette gir kommunene mulighet til å hente ut statistikk om antall deltakere i klimaklubben fra sin kommune, hvor mange grønne poeng de har oppnådd og hvor mange kg CO2 de har greid å redusere ved å gjennomføre klimareduserende tiltak.	Klimaklubben er aktuell for alle målgrupper, og er relevant for enkeltpersoner så vel som for grupper	Grønn Hverdag Klimaråd underveis
	Materiell i bussen	I bussen vil det være ulikt materiell fra Grønn Hverdag med fokus på hva vi som enkeltpersoner og husholdninger kan gjøre for å bli med miljø- og klima i hverdagen.	Alle	<ul style="list-style-type: none"> • Grønn Hverdag • Klimaråd underveis

BUSSEN MED DET RARE I: Den spesialinnredede hybridbussen fra Volvo vil i seg selv være verdt et besøk. Bussen vil inneholde konkrete eksempler på alternativ energi, informasjonsmateriell fra samarbeidspartnerne, og et lite bibliotek med relevant litteratur om klima og energi. Det vil også være nettilgang på bussen for å kunne sjekke ting som dukker opp underveis, og det vil være mulig å vise film og presentasjoner fra samarbeidspartnerne og andre. Vi vil ha med et eget ”Speakers corner”, og herfra oppmuntrer politikere og andre til å ta ordet om klimautfordringen!

WWW.KLIMABUSSEN.NO Det vil bli laget korte reportasjer fra besøk i alle kommuner, og dette vil bli lagt ut fortløpende på prosjektets egen nettside som bli operativ fra begynnelsen av juni.